

**ΕΠΙΧΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΑΠΟΛΥΤΗΡΙΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΕΝΙΑΙΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 7 ΙΟΥΛΙΟΥ 2006
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ**

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

A.

Πραγματικά η ηθική αρετή έχει σχέση με την ευχαρίστηση και τη δυσαρέσκεια· δηλαδή για την ευχαρίστηση κάνουμε τα τιποτένια, εξαιτίας όμως της δυσαρέσκειας απέχουμε από τα όμορφα. Γι' αυτό πρέπει να έχουμε πάρει από τη νεανική ηλικία εκείνη την αγωγή, όπως λέει ο Πλάτωνας, που θα μας κάνει να χαιρόμαστε και να λυπόμαστε με όσα πρέπει· γιατί αυτή είναι η σωστή παιδεία. Πρέπει, λοιπόν, να μην πούμε μόνο γενικά ότι η αρετή είναι μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα, αλλά και τι λογής έξη είναι. Πρέπει, λοιπόν, να πούμε ότι κάθε αρετή, όποιου πράγματος είναι η αρετή, κάνει και το ίδιο το πράγμα να φτάσει στην πιο καλή του κατάσταση και το βοηθάει να εκτελέσει με το σωστό τρόπο το έργο του· για παράδειγμα η αρετή του ματιού κάνει αξιόλογο το μάτι και το έργο του· γιατί με την αρετή του ματιού βλέπουμε καλά. Με όμοιο τρόπο η αρετή του αλόγου κάνει τον ίππο αξιόλογο και ικανό να τρέχει και να φέρει τον επιβάτη και να αντιμετωπίζει τους εχθρούς.

B1.

Ο Αριστοτέλης συμφωνεί με τον Πλάτωνα (στους «Νόμους») και διατυπώνει κι ο ίδιος τη θέση ότι στη διαμόρφωση των μόνιμων στοιχείων του χαρακτήρα μας σημαντικό ρόλο παίζει η ορθή αγωγή και ιδιαίτερα από πολύ μικρή ηλικία. Το ανθρώπινο περιβάλλον του παιδιού (γονείς και δάσκαλοι), πρέπει από νωρίς να επεμβαίνει, να καθοδηγεί, να του υποδεικνύει τις πράξεις για τις οποίες πρέπει να νιώθει ευχάριστα συναισθήματα και να το βοηθήσει να ασκηθεί σ' αυτές. Με την επιβράβευση των ηθικών πράξεων και την αποδοκιμασία των μη ηθικών πράξεων θα το βοηθήσει να επιδιώκει μόνο τις πρώτες, αφού μόνο αυτές θα του προσφέρουν τη χαρά της επιβράβευσης, συναίσθημα που προτιμά να αισθάνεται κάθε άνθρωπος. Έτσι, θα επέλθει ο εθισμός σε ενάρετες-ηθικές πράξεις, ο οποίος θα συνεχιστεί και σε μεγαλύτερες ηλικίες, μέχρι να διαμορφωθούν τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα.

B2.

Προκειμένου να προσδιοριστεί το περιεχόμενο του όρου «ἀρετή», όπως έχει διδάξει σε άλλο έργο του ο Αριστοτέλης, πρέπει να καθοριστεί: α) το προσεχές γένος της (genus proximum), δηλαδή το πλησιέστερο σύνολο στο οποίο εντάσσεται και β) η ειδοποιός διαφορά της (specifica differentia), δηλαδή το ιδιαίτερο γνώρισμα με το οποίο η αρετή διακρίνεται από τις ομογενείς της έννοιες. Έτσι, για να φτάσει στον καθορισμό του προσεχούς γένους αναφέρει, όπως ήδη έχουμε δει και στην προηγούμενη ενότητα, ότι η αρετή ανήκει στα

«έν τῇ ψυχῇ γινόμενα, πάθη, δυνάμεις, ἔξεις». Πάθη ονομάζει την επιθυμία, την οργή, το φόβο, το θάρρος, το φθόνο, τη χαρά, τη φιλία, το μίσος, τον πόθο, τη ζήλεια, την ευσπλαχνία, όσα δηλαδή ακολουθούνται από ευχαρίστηση ή δυσἀρεσκεία. Η ἀρετή δεν ανήκει στα πάθη, διότι αυτά αποτελούν: α) βιολογικές ιδιότητες του ανθρώπου, που υπάρχουν ήδη μέσα μας από τη φύση. Επομένως, δεν μπορεί κανείς να μας επαινέσει ή να μας κατηγορήσει, επειδή τα έχουμε και τα αισθανόμαστε. β) «ἀλογες παρορμήσεις της ψυχής», που δεν χαρακτηρίζουν ἀκόμα τον άνθρωπο καλό ή κακό, ενώ η ἀρετή είναι αποτέλεσμα θέλησης και συνειδητής επιλογής που προκύπτει έπειτα από ώριμη σκέψη. Τα πάθη θα ήταν ἀσήμαντα, αν κάθε άτομο δεν ήταν επίσης προικισμένο από τη φύση, με τη δυνατότητα (δύναμη) συμμετοχής σε αυτά. Η ἀρετή δεν ανήκει ούτε στις δυνάμεις, που είναι η δυνατότητα, η ικανότητα να αισθανόμαστε τα πάθη. Δεν μπορεί ούτε και σ' αυτή την περίπτωση να μας χαρακτηρίσει κάποιος καλούς ή κακούς, επειδή μπορούμε να τα αισθανόμαστε. Μπορούμε να χαρακτηριστούμε καλοί ή κακοί ανάλογα με το αν κρατάμε σωστή ή όχι στάση απέναντι στα πάθη, αν δηλαδή ακολουθούμε το δρόμο της μεσότητας (σ' αυτό τον όρο, όμως, θα γίνει αναφορά στις επόμενες ενότητες). Από τα παραπάνω λοιπόν, προκύπτει ότι το προσεχές γένος της ἀρετής είναι οι έξεις - δηλαδή ο χαρακτήρας που διαμορφώνει ο άνθρωπος με την στάση που επιλέγει απέναντι στα πάθη - οι οποίες όπως έχουμε αναφέρει σε προηγούμενες ενότητες, είναι αποτέλεσμα επαναλαμβανόμενων ενεργειών και η ποιότητά τους εξαρτάται από την ποιότητα των ενεργειών μας. Άρα δεν αρκεί να χαρακτηρίζουμε τις ἀρετές έξεις, αφού αυτές διακρίνονται σε καλές και κακές, αλλά να βρούμε το ιδιαίτερο εκείνο γνώρισμα, την ειδοποιό διαφορά που τις διαφοροποιεί από τις άλλες έξεις. Για τον Αριστοτέλη, λοιπόν, η ειδοποιός διαφορά που κάνει μια έξη ἀρετή είναι: α) να κάνει κάθε πράγμα που την έχει («αυτό»), είτε αυτό είναι άνθρωπος είτε ζώο είτε πράγμα, να βρίσκεται στην τέλεια κατάστασή του και β) να το βοηθά να εκτελεί με σωστό τρόπο το έργο για το οποίο είναι προορισμένο από τη φύση. Οι θετικές συνέπειες της ἀρετής στο χαρακτήρα και στο έργο όλων των όντων, που τη διαφοροποιούν ποιοτικά από τις άλλες έξεις, υπογραμμίζονται με την επαναλαμβανόμενη χρήση του επιρρήματος «εὖ» και του επιθέτου «ἀγαθός». Σκόπιμο κρίνεται σ' αυτό το σημείο να μιλήσουμε για την έννοια με την οποία χρησιμοποιείται εδώ ο όρος «ἀρετή». Ο Αριστοτέλης δεν της αποδίδει καθαρά ηθικό περιεχόμενο, αλλά τη θεωρεί ως οποιαδήποτε θετική ικανότητα ή ιδιότητα που υπάρχει σε μεγάλο βαθμό. Συνώνυμά της μπορούν να θεωρηθούν η υπεροχή, η ανωτερότητα, το προτέρημα.

B3.

Όλες οι ιδέες για τον ορισμό της ευδαιμονίας, όπως διατυπώθηκαν από τον Ηράκλειτο και τον Δημόκριτο, πρέπει, στο τέλος, να έγιναν καθοριστικές για του Αριστοτέλη τη σκέψη· το αποτέλεσμα ήταν ο ορισμός του της ευδαιμονίας όπως τον διαβάζουμε στο τέλος του Α' βιβλίου των Ηθικών Νικομαχείων του: « ή

εὐδαιμονία ἐστὶ ψυχῆς ἐνέργεια τις κατ' ἀρετὴν τελείαν». Ενέργεια λοιπόν, κατὰ τον Αριστοτέλη η ευδαιμονία του ανθρώπου, όχι κατάσταση, και πάντως ενέργεια της ψυχῆς του, με τους κανόνες της τέλει αρετῆς. Το τελευταίο μέρος του ορισμού αυτού δείχνει καθαρά τη βαθιά πίστη του Αριστοτέλη πως την ευδαιμονία τους οι άνθρωποι μόνο με την κατάκτηση της αρετῆς μπορούν τελικά να την εξασφαλίσουν. Αυτός ήταν και ο λόγος που ο Αριστοτέλης αναζήτησε με πολλή επιμονή, αλλά και με πολύ ρεαλισμό τον ορισμό της αρετῆς· στην πραγματικότητα τα Ηθικά Νικομάχεια είναι, σχεδόν στο σύνολό τους, μια διεξοδικότατη διερεύνηση του ενδιαφέροντος αυτού θέματος.
(Σχολικό εγχειρίδιο, σελ.152)

B4.

αχθηδών, επαχθής
μέθεξις, εχέμυθος
χαρά, επίχαρμα
ανταπόδοση, δόση
θεώρημα, δυσθεώρητος

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Μετάφραση

Και δεν είναι αρκετό μόνο να αναθρέψουν (οι γονείς τα παιδιά), αλλά και, όταν φανούν ότι τα παιδιά είναι ικανά να μάθουν κάτι, αυτά που οι γονείς θεωρούν άριστα για τη ζωή τα διδάσκουν, όσα όμως τυχόν θεωρούν ότι είναι άλλος ικανότερος να τα διδάξει, (τα) στέλνουν σ' αυτόν δίνοντας χρήματα, και φροντίζουν για όλα ενεργώντας με ποιο τρόπο τα παιδιά θα γίνουν όσο το δυνατό καλύτερα. Σ' αυτά ο νεαρός απάντησε. Αλλά βέβαια, αν και έχει κάνει όλα αυτά και άλλα περισσότερα από αυτά, κανείς δε θα μπορέσει να περιορίσει κακία. Και ο Σωκράτης, ποιο από τα δύο, είπε, θεωρείς ότι είναι χειρότερη η αγριότητα του ζώου από αυτή της μητέρας;

Γ.2. θρέψαι → τетроφέναι
μανθάνειν → μαθόντων ή μαθέτωσαν
δαπανῶντες > δαπανῶτε
δύναιτο → δύνηται
ἀνασχέσθαι > ἡνείχου

Γ.3. παῖδες > παῖ
γονεῖς > γονεῦσι
βέλτιστοι → βελτίονος
οὔδεις > οὔδενας
μητρός → μητέρων

Γ.3.α.

θρέψαι : υποκείμενο στο απρόσωπο ρήμα ἀρκεῖ, τελικό απαρέμφατο (αναγκαστική ετεροπροσωπία – υποκ. ενν. τους γονέας)
διδάξαι: απαρέμφατο της αναφοράς, εξαρτάται από το επίθετο ἰκανώτερον
δαπανῶντες: επιρρηματική τροπική μετοχή, συνημμένη στο υποκ. οἱ γονεῖς του ρήματος πέμπουσι
βέλτιστοι: κατηγορούμενο στο υποκ. παῖδες μέσω του συνδετιοῦ ρήματος γένωνται
τούτων: ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός, γενική συγκριτική από το πολλαλασία
θηρίου: ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός, γενική υποκειμενική στο ἀγριότητα.

Γ.3.β.

ἐπειδὴν μανθάνειν τι: χρονικοῦποθετική πρόταση. Εισάγεται με το χρονικό σύνδεσμο ἐπειδὴν (ἐπειδὴ + αοριστολογικό ἄν) και εκφέρεται με υποτακτική (δόξωσιν). Ως απόδοση έχει το διδάσκουσιν (οριστική ενεστώτα). Σχηματίζεται ένας λανθάνων χρονικοῦποθετικός λόγος που δηλώνει την αόριστη επανάληψη στο παρόν – μέλλον.

ἃ μὲν ἂν αὐτοὶ ἔχωσιν βίον: αναφορικοῦποθετική πρόταση. Εισάγεται με τον αναφορική αντωνυμία ἃ και εκφέρεται με υποτακτική που συνοδεύεται από το αοριστολογικό ἂν (ἂν ἔχωσιν). Ως απόδοση έχει το διδάσκουσιν (οριστική ενεστώτα). Σχηματίζεται ένας λανθάνων αναφορικοῦποθετικός λόγος που δηλώνει την αόριστη επανάληψη στο παρόν – μέλλον.